

УДК 378.147.31

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Марк Абрамович Вайнтрауб,

доктор педагогічних наук,

професор кафедри теорії та методики професійної підготовки,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна

Анотація

У статті висвітлюється проблема щодо створення педагогічних умов реалізації системно-діяльнісного підходу на прикладах викладання дисциплін студентам з охорони праці у навчальних закладах вищої освіти. Основною умовою успішного засвоєння змісту вищої освіти є поєднання високого педагогічного професіоналізму науково-педагогічних працівників і внутрішньої мотивації майбутніх фахівців. У зв'язку з цим акцентуємо увагу на вдосконаленні підготовки педагогічних працівників і використанні інноваційних педагогічних підходів.

Серед педагогічних умов успішного впровадження системно-діяльнісного підходу на прикладі викладання дисциплін з охорони праці слід відмітити: сформованість у педагогічних працівників та студентів системно-діяльнісного підходу, мотивацію студентів до оволодіння системно-діяльнісним підходом, успішну взаємодію всіх учасників педагогічної взаємодії при виконанні теоретичних, лабораторних і практичних занять.

У статті приділено увагу сучасним соціально-психологічним і дидактичним умовам системно-діяльнісного підходу при опануванні дисциплін з охорони праці, умінню викладачів структурувати навчальний матеріал та діагностувати результати під час проведення теоретичних і практичних занять, дидактичним принципам системно-діяльнісного підходу, готовності викладачів і студентів до використання системно-діяльнісного підходу, позитивним результатам експерименту з реалізації системно-діяльнісного підходу у професійну підготовку на базі педагогічного університету.

Ключові слова: *системно-діяльнісний підхід, студенти, теорія, практика, професійна підготовка.*

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Істотні зміни, що відбуваються в системі освіти в останні роки, вимагають перегляду існуючої теорії і практики професійної підготовки фахівців. Поточний етап розвитку професійної освіти висуває підвищені вимоги до випускників навчальних закладів вищої освіти, які повинні бути творчими фахівцями, володіти новітніми виробничими методами і технологіями. Питання реалізації системно-діяльнісного підходу у навчальних закладах вищої освіти (НЗВО) набувають особливої актуальності в контексті її реформування. Досягнути реального поліпшення у підготовці педагогічних кадрів можливо за умови впровадження новітніх технологій і методів навчання. В історії сучасної педагогіки системно-діяльнісний підхід використовують як найефективніший метод навчання і виховання. Відсутність науково-обґрунтованих умов реалізації системно-діяльнісного підходу у навчальних закладах вищої освіти є однією з причин недосконалого функціонування системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що модернізація змісту професійної освіти залежить від створення необхідних умов для реалізації варіативної частини навчальної програми (відбір інноваційних технологій, оновлення змісту освіти, і т. п.); забезпечення змістовної та методичної наступності на всіх етапах професійної підготовки та розвитку учнів; наявності оптимальної педагогічної системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Проблема сучасної підготовки інженерів – педагогів, зокрема з охорони праці, неодноразово була предметом дослідження багатьох науковців. Сучасна система професійної освіти сформувалась під впливом положень і педагогічних ідей з: теорії особистості, психології професійної освіти на засадах особистісно розвивального і діяльнісного підходів (Л. Виготський, В. Давидов, І. Зімня, Г. Костюк та ін.); компетентнісного підходу в зарубіжній професійній освіті (Ж. Делор, Дж. Равен, Г. Халаж, В. Хутмахер та ін.); формування особистісних і професійних якостей (І. Бех, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, І. Якиманська та ін.). Проблемам підготовки викладачів зі спеціальності «Охорона праці» присвячено дослідження таких вчених, як Г.Г. Гогіташвілі, Є.Т. Карчевські, В.М. Лапін, В.П. Корчагіна, В.Л. Нарожна, К.В. Чернова та ін.

Шляхам удосконалення охорони праці приділили увагу також науковці: І.М. Беляєва, Ш.К. Вахітова, М.В. Грищук, Л.О. Митюк, Н.Л. Потапова, К.Н. Ткачук та багато інших.

Серед сучасних підходів слід також виокремити: системно-діяльнісний підхід з використанням професійної компетентності, що розглядаються в дослідженнях А. Асмолова, Г. Творогова, Т. Жданко та багато ін. [1–5].

Незважаючи на велику кількість праць вчених-педагогів, пов'язаних із системно-діяльнісним підходом, недостатньо повно досліджено його теоретичні і практичні аспекти у теорії і практиці вищої освіти.

Формування цілей статті. Метою даної статті є висвітлення педагогічних умов реалізації системно-діяльнісного підходу у професійній підготовці інженерів-педагогів з охорони праці на базі викладання дисциплін «Охорона праці в галузі», «Профілактика нещасних випадків на виробництві й заходи їх запобігання», «Основи інженерно-педагогічної творчості», «Цивільний захист», «Єдність вимірювання», «Метрологія, стандартизація та сертифікація».

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день науково доведено і експериментально підтверджено ефективність використання системно-діяльнісного підходу у навчальних закладах освіти, як в Україні, так і за кордоном. Такий підхід сприяє: зробити процес навчання більш продуктивним; активізації навчальної діяльності; формуванню різнобічних професійних компетентностей, особистісних властивостей майбутніх фахівців; виховному аспекту тощо [7].

Реалізація системно-діяльнісного підходу під час викладання теоретичних і практичних занять забезпечується наступною системою дидактичних принципів:

– принцип системності – полягає в тому, що весь навчально-виховний процес студентів розглядається в системі на всіх його;

– принцип діяльності – в тому, що студенти отримують знання не в готовому вигляді, а, добуваючи їх самі, активно беруть участь в їх вдосконаленні, що сприяє активному успішному формуванню їхніх загальнокультурних і діяльнісних здібностей, загальнонавчальних умінь;

– принцип безперервності – означає таку організацію навчання, коли результат діяльності студентів на попередньому етапі забезпечує початок наступного етапу;

– принцип цілісності – передбачає формування у студентів узагальненого системного уявлення про вибрану професію (про роль і місце кожної дисципліни в засвоєнні професії);

– принцип мінімакса – полягає в тому, що навчальний заклад вищої освіти повинен запропонувати студентам можливість освоєння змісту освіти на максимальному для них рівні (який визначається зоною найближчого розвитку вікової групи) і забезпечити при цьому ними засвоєння на рівні соціально безпечного мінімуму (державного стандарту з професії);

– принцип психологічної комфортності – передбачає створення на заняттях НЗВО доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей педагогіки співробітництва, розвиток діалогових форм спілкування;

– принцип варіативності – полягає у розумінні і використанні різних варіантів розв'язання проблем;

– принцип творчості – передбачає максимальну орієнтацію на творчий рівень в освітньому процесі, придбання студентами власного досвіду творчої діяльності [3, 4].

Як показав досвід з викладання вищезначених дисциплін з охорони праці, ефективно системно-діяльнісний підхід здійснюється на заняттях через: – використання активних, розвивальних та інтерактивних методик; моделювання та аналіз виробничих і життєвих ситуацій; участь у проектній діяльності, володіння прийомами винахідницької та дослідницької діяльності; залучення студентів в проектну, оціночно-дискусійну та рефлексивну діяльність.

Студенти працюють з різними джерелами інформації; критично осмислюють інформацію, та формулюють на цій основі власні висновки і судження; вирішують пізнавальні, теоретичні та практичні завдання, що відображають типові ситуації; освоюють типові соціальні ролі через участь в навчальних тренінгах, які моделюють ситуації з виробничого та реального життя; виконують творчі роботи та дослідницькі проекти.

Як показала практика роботи зі студентами з охорони праці на заняттях у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», системно-діяльнісний підхід здійснюється на різних етапах навчальних занять. Наприклад, при опануванні лекційно-семінарських або практичних робіт за різними темами (наприклад, вплив параметрів мікроклімату у виробничих та ін. приміщеннях за допустимими нормами на людину (температура, присутність кисню, запилення, вібрації, шум, відносна вологість, освітлення тощо) та заходи запобігання й захисту; оптимальне розміщення приладів, пристроїв, устаткування, робочого місця у приміщенні; як забезпечити електробезпеку, заходи захисту й запобігання? тощо) зарекомендувала себе така послідовна структура лабораторних і практичних робіт за темами: 1. Мета. 2. Обладнання. 3. Завдання. 4. Теоретичний матеріал, література для самостійного опрацювання. 5. Тестовий контроль. 6. Виконання завдання. 7. Отримання і дослідження результату. 8. Висновки.

Після тестового контролю студенти, як показала практика, краще виконують завдання і отримують правильні результати і висновки. Якщо тестовий контроль студенти не пройшли, вони повторно готують попередній теоретичний матеріал і будуть готові до виконання завдання.

На початковому етапі освоєння професійних трудових операцій та відповідних компетентностей студентам створюється проблемна ситуація, яка передбачає наявність різних варіантів вирішення проблем.

На етапах постановки навчального завдання і відкриття нового знання йде пошук, аналіз, структурування і вивчення інформації. Проводиться лабораторне і віртуальне дослідження. Ефективність даного етапу занять досягається за рахунок роботи в групах постійного і змінного складу, організації проектної діяльності. На етапі включення нового знання в систему, як правило, використовується індивідуальна робота при вирішенні кількісних і якісних завдань, організовується індивідуальна ліквідація прогалин в знаннях студентів на основі контролю, самоконтролю і взаємоконтролю.

На особливу увагу заслуговує етап узагальнення отриманих знань (для лабораторних і практичних завдань – отримані висновки) і рефлексії навчальної діяльності, що дозволяє поєднати аналітичну і творчу діяльність.

Використання системно-діяльнісного підходу орієнтоване і на формування інформаційно-комунікативної культури студентів. Зростає роль їх мотивованості до самостійної навчальної роботи, творчої і пізнавальної активності [6].

Таким чином, застосування педагогічних умов реалізації системно-діяльнісного підходу на прикладах викладання дисциплін студентам з охорони праці у навчальних закладах вищої освіти формують у студентів важливі для майбутньої професії компетентності і важливі якості: вмотивованість і цілеспрямованість студентів на досягнення мети; самостійний вибір методів, форм і засобів здійснення проектної діяльності; вміння застосовувати

інтегровані знання й уміння; критичне мислення; прагнення до творчості, саморозвитку і самопізнання; вміння працювати в команді; вміння моделювати (проектувати) професійні дії; здатність виконувати професійні завдання в складних, непередбачених ситуаціях; вміння оцінити свою діяльність.

Вищевказані педагогічні умови реалізації системно-діяльнісного підходу показано на рис. 1.

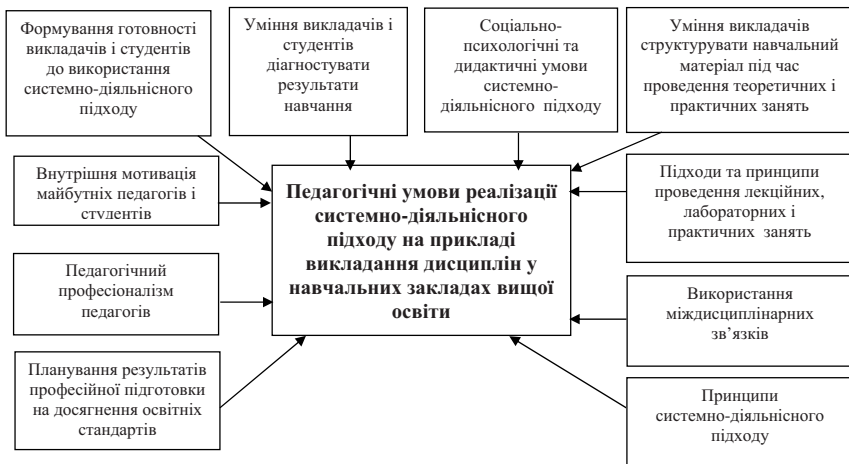

Рис. 1. Педагогічні умови реалізації системно-діяльнісного підходу на прикладі викладання дисциплін у навчальних закладах вищої освіти.

Зазначене дослідження педагогічних умов реалізації системно-діяльнісного підходу переконують, що студенти успішно опановують різні складові професійної компетентності.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Основними педагогічними умовами реалізації системно-

діяльнісного підходу на прикладі викладання дисциплін у навчальних закладах вищої освіти є: поєднання високої внутрішньої мотивації майбутніх фахівців і педагогічного професіоналізму педагогічних працівників; сформованість у педагогічних працівників та студентів системно-діяльнісного підходу; мотивація студентів до оволодіння системно-діяльнісним підходом; успішна взаємодія всіх учасників педагогічної взаємодії при виконанні теоретичних, лабораторних і практичних занять; уміння викладачів структурувати навчальний матеріал та діагностувати результати під час проведення теоретичних і практичних занять; дидактичні принципи системно-діяльнісного підходу; готовність викладачів і студентів до використання системно-діяльнісного підходу.

Подальші дослідження буде присвячено проблемі реалізації системно-діяльнісного підходу в змісті навчальних планів, програм, модулів, навчальних занять під час професійної підготовки майбутніх фахівців у навчальних закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. *Асмолов А.Г.* Системно – деятельностный подход к разработке стандартов нового поколения // Педагогика № 4, 2011. С. 21–34.
2. *Атанов Г.А.* Деятельностный поход в обучении. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/deyatelnostnyuypodhd-v-obuchenii>. Назва з екрана.
3. *Вайнтрауб М.А.* Інтегроване розвивальне навчання у професійній школі: монографія. Київ: Т. Ключко, 2009. 179 с.
4. *Вайнтрауб М.А.* Модернізація змісту професійної освіти і навчання: теорія і практика: монографія / авт.. кол.

М.А. Вайнтрауб, А.М. Романова, І.А. Мося, Я.Ю. Білоконь та ін., за наук. ред. М.А. Вайнтрауб – Київ : Інститут ПТО НАПН України, 2015. 328 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106792>. Назва з екрана.

5. *Творогова Г.А.* Системно – деятельностный подход основа ФГОС. Режим доступу: <http://pedsovet.org>. Назва з екрана.

6. *Жданко Т.О.* «Системно-деятельный подход: сущностная характеристика и принципы реализации» Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/sistemno-deyatelnostnyu-podhod-suschnostnaya-harakteristika-i-printsipy-realizatsii>. Назва з екрана.

7. Професійна освіта : теоретичні та прикладні аспекти формування компетентності майбутніх фахівців : колективна монографія ; част. 1. / І.І. Доброскок та ін. ; керівник авторського колективу І.І. Доброскок. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2016. – 444 с.

References

1. *Asmolv A.G.* Sistemno – deyatelnostnyiy podhod k razrabotke standartov novogo pokoleniya // *Pedagogika* # 4, 2011. S. 21–34.

2. *Atanov G.A.* Deyatelnostnyiy pohod v obuchenii. Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/v/deyatelnostnyu-podhod-v-obuchenii>. Nazva z ekrana.

3. *Vajntraub M.A.* Integrovane rozvivalne navchannya u profeslynly shkoll: monograflya. Kyiv: T. Klochko, 2009. 179 s.

4. *Vajntraub M.A.* Modernizaciya zmistu profesijnoyi osvity` i navchannya: teoriya i prakty`ka: monografiya / avt.. kol. M.A. Vajntraub, A.M. Romanova, I.A. Mosya, Ya.Yu. Bilokon`ta in., za nauk. red. M.A. Vajntraub – Ky`yiv : Insty`tut PTO

NAPN Ukrayiny`, 2015. 328 s. Rezhy`m dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106792>. Nazva z ekrana.

5. *Tvorogova G.A.* Sistemno – deyatelnostnyiy podhod osnova FGOS. Rezhim dostupu: <http://pedsovet.org>. Nazva z ekrana.

6. *Zhdanko T.O.* «Sistemno-deyatelnyy podhod: suschnostnaya harakteristika i printsipy realizatsii» Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/v/sistemno-deyatelnostnyy-podhod-suschnostnaya-harakteristika-i-printsipy-realizatsii>. Nazva z ekrana.

7. Profesiina osvita : teoretychni ta prykladni aspekty formuvannia kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv : kolektyvna monohrafiia ; chast. 1. / I.I. Dobroskok ta in. ; kerivnyk avtorskoho kolektyvu I.I. Dobroskok. – Pereiaslav-Khmelnytskyi : FOP Dombrovska Ya.M., 2016. – 444 s.

Марк Абрамович Вайнтрауб,

доктор педагогических наук,

профессор кафедры теории и методики

профессиональной подготовки,

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный

педагогический университет имени Григория Сковороды»,

г. Переяслав-Хмельницкий, Украина

E-mail: vainmark2014@gmail.com

Вайнтрауб М.А.

**РЕАЛИЗАЦИЯ СИСТЕМНО ДЕЯТЕЛЬНОСТНОГО
ПОДХОДА В УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ
ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ПО ОХРАНЕ ТРУДА**

Аннотация

В статье освещается проблема по созданию педагогических условий реализации системно-деятельностного подхода на примерах преподавания дисциплин студентам по охране труда в учебных заведениях высшего образования. Основным условием успешного усвоения содержания высшего образования является сочетание высокого педагогического профессионализма научно-педагогических работников и внутренней мотивации будущих специалистов. В связи с этим акцентируем внимание на совершенствовании подготовки педагогических работников и использовании инновационных педагогических подходов. Среди педагогических условий успешного внедрения системно-деятельностного подхода на примере преподавания дисциплин по охране труда следует отметить: сформированность у педагогов и студентов системно-деятельностного подхода, мотивацию студентов к овладению системно-деятельностного подхода, успешное взаимодействие всех участников педагогического взаимодействия при выполнении теоретических, лабораторных и практических занятий. В статье уделено внимание современным социально-психологическим и дидактическим условиям системно-деятельностного подхода при освоении дисциплин по охране труда, умению преподавателей структурировать учебный материал и диагностировать результаты во время проведения теоретических и практических занятий, дидактическим принципам системно-деятельностного подхода, готовности преподавателей и студентов к использованию системно-деятельностного подхода, положительным результатам эксперимента по реализации системно-деятельностного подхода в профессиональной подготовке на базе педагогического университета.

Ключевые слова: *системно-деятельностный подход, студенты, теория, практика, профессиональная подготовка.*

Mark Vaintraub,
Doctor of Sciences in Pedagogy,
Professor of the Theory and Methods
of Vocational Training Department,
SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii
Scovoroda State Pedagogical University»,
Pereyaslav-Khmelnytskyi, Ukraine
E-mail: vainmark2014@gmail.com

Vaintraub M.
**IMPLEMENTATION OF SYSTEM-ACTIVITY
APPROACH AT HIGHER EDUCATION
ESTABLISHMENT IN THE CASE
OF TEACHING LABOR PROTECTION DISCIPLINES**

Abstract

The article deals with the problem of creating pedagogical conditions for the implementation of system-activity approach by the example of teaching labor protection disciplines at higher education establishments. The main condition for the successful mastering the higher education content is the combination of the scientific and pedagogical workers' high pedagogical professionalism and the future specialists' internal motivation. In this regard, we focus on improving the training of pedagogical staff and the use of innovative pedagogical approaches. Among the pedagogical conditions for the successful implementation of the system-activity approach on the example of the teaching labor protection disciplines, some of them should be noted: the formation of the teachers' and students' system-activity approach, the motivation of students to master the system-activity approach, the successful cooperation of all participants in pedagogical interaction in the implementation of theoretical, laboratory and practical classes. The article focuses on the modern socio-psychological and didactic conditions for the

system-activity approach in mastering the labor protection disciplines, the ability of teachers to structure teaching material and diagnose the results during theoretical and practical classes, the didactic principles of the system-activity approach, the teachers' and students' readiness to use it, the positive results of the experiment on the system-activity approach's implementation in the professional training at pedagogical universities.

Key words: *system-activity approach, students, theory, practice, professional training.*